

**YENİÇAĞDA KAVRAM OLARAK EGEMENLİĞİN ANALİZİ: JEAN BODİN,
THOMAS HOBBS, JOHN LOCKE VE JEAN-JACQUES ROUSSEAU ÜZERİNE**¹

Dr. Öğr. Üyesi Yunus KOÇ²

ÖZET

İnsanoğlu mutlu ve güvenli bir şekilde herhangi bir toplumda yaşama ihtiyacını her daim hissetmiştir. Böylesine bir toplum birçok düşünürün kalemine konu olmuş, yazılmış ve çizilmiştir. Ancak burada asıl önemli olan nokta, ideal devletlerin nasıl bir egemenlik arayışı içerisinde olduğudur. Bir toplumun ilerlemesi ve kendi yararına yönetilmesi için egemen güç kim olmalıdır? İşte bu soruya ilkçağ, ortaçağ, yeniçağ ve yakınçağ da birçok düşünür tarafından farklı değerlendirmelerde bulunulduğuna tanık oluyoruz.

Biz ise bu metinde yalnızca yeniçağı ele alacağız. Önce, Egemenlik nedir? Köken olarak egemenlik kavramı nereden gelmiştir? Egemenlik kavramının sistem haline getirilmesi kim tarafından olmuştur? Sorularına yanıt bulmaya çalışacağız. Daha sonrasında ise, bu çağda en önemli dört düşünür üzerinden yani sırasıyla Fransız düşünür Jean Bodin (1530-1596), İngiliz düşünür Thomas Hobbes (1588-1679), İngiliz düşünür John Locke (1632-1704) ve İsviçreli düşünür Jean Jacques Rousseau'da (1712-1778) egemenlik kavramının ne anlam ifade ettiğini, onlara göre egemen olması gereken devlet mi, toplum mu, yoksa birey mi olduğu ve nedenleri, onlara göre egemenliğin sınırlarının ne olması gerektiği, meşruluk zeminlerinin neye dayandığı üzerine bir incelemede bulunacağız.

Anahtar Kelimeler: Egemenlik, İktidar, Devlet, Toplum, Birey

---

¹ Bu Makale 2-4 Kasım 2019 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen ASEAD 6. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sunulan bildiriden geliştirilmiştir.

² Muş Alparslan Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, yunuskoc2@hotmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9453-2910>

ANALYSIS OF SOURCE AS A CONCEPT IN MODERN AGE: ON JEAN BODIN, THOMAS HOBBS, JOHN LOCKE AND JEAN-JACQUES ROUSSEAU

ABSTRACT

Mankind has always felt the need to live happily and safely in any society. Such a society has been the subject of many thinkers and has been written and drawn. But what is important here is how ideal states seek sovereignty. Who should be the dominant force for the advancement and management of a society for its own benefit? This question is witnessed by many thinkers in the ancient, medieval, new age and modern ages.

We will only deal with the new age in this text. First, what is sovereignty? Where did the concept of sovereignty as origin come from? Who made the concept of sovereignty a system? We will try to find answers to your questions. Later on, in this era, the most important thinkers of the French thinker Jean Bodin (1530-1596), British thinker Thomas Hobbes (1588-1679), British thinker John Locke (1632-1704) and Swiss thinker Jean Jacques Rousseau (1712-1778) we will examine what the concept of sovereignty means, whether it is the state, society or individual that should be sovereign according to them, and the reasons, what should be the limits of sovereignty according to them, and what the grounds of legitimacy are based on.

Keywords: Sovereignty, Power, State, Society, Individual

GİRİŞ: EGEMENLİK KAVRAMI ÜZERİNE

Egemenlik kavramı geçmişten günümüze tartışıla gelen konular arasında yerini almıştır. Arapça “hüküm” kelimesinden türeyen egemenlik fiil olarak yasa ve sulda kurmak, emretmek ve ıslah etmeye yönelik düzenlemeler yapmak anlamına gelir. Kavramın mastar karşılığı tahâkküm, hâkim, destektir (Düzgün, 2008: 11-16). Öte yandan sistemleştirilmiş bir kavram olarak egemenlik, “superanus” kelimesinden türeyen “en üstün iktidar” manasını taşır (Kapani, 2002: 56). Egemenlik kavramı, uzun bir dönem siyaset felsefesinde, klasik siyaset biliminde, kamu ve özel hukukta önemli bir çalışma alanı oluşturmuştur. Bu bakımdan egemenliğin, çeşitli dallarda ve birçok düşünürün farklı değerlendirmeleri ile tanımlandığı görülür. Ancak en dar anlamda sınırları belli toprak parçası üzerinde bir erkin hâkimiyet sağlamasını ifade eder. Geniş anlamda ise egemenlik, Hobbes ve Bodin gibi düşünürler tarafından devlet otoritesinin kamusal ve özel alanlar üzerindeki mutlaklığı ya da Locke, Mill ve Kant gibi düşünürler tarafından otoritenin bireysel özgürlükleri güvence altına alacak sınırlı bir güç olarak tanımlamıştır (Aydınlı ve Ayhan, 2004: 67).

Modern dönem öncesi, bir kavram olarak ele alınmayan egemenliğin Platon'da "filozof kralın" otoritesi altında "adaleti sağlama", Aristo'nun "devletin üstün gücü" düşüncesiyle "iş bölümü" ya da Augustinus'un ifadesiyle "tanrısal iradenin yansımaları" sağlamayı amaçlayan bir iktidar gücü olarak ele alındığını görmekteyiz. Benzer bir biçimde "ortaçağda hukukçular, ilahiyatçılar ve diğer düşünürler" summa potestas" (devletin en yüksek gücü) veya "plenitudo potestatis" (devletin üstün yetkisi) gibi kavramları bir anlamda günümüzde kullandığımız egemenlik kavramını çağrıştıracak şekilde, bugün bu kavramdan algıladığımızdan daha farklı anlamda kullanmışlardır" (Hakyemez, 2004: 20). Ağaoğulları'nın deyimiyle, egemenlik modern anlama henüz ulaşamamıştır.

Egemenlik kavramının tarihsel kökeni, Ortaçağın sonu ile Modern dönemin başlarına kadar geçen uzun bir süreç içerisindeki iktidar mücadelesine dayanır. Bu mücadelenin bir tarafı Fransa krallığı iken diğer tarafı aristokrat beyler ile kilise (papalık) ve onun en büyük siyasal yapısı Roma Cermen İmparatorluğu'du. İşte egemenlik, Fransa kralının bir yandan kendi içerisindeki aristokrat beylere diğer taraftan dışarıdaki kiliseye ve Roma Cermen İmparatorluğuna karşı sağlamış olduğu siyasal üstünlüktür. Diğer bir ifadeyle egemenlik kavramı, Fransa kralının diğer iktidar odaklarına karşı kendi bağımsızlık hâkimiyetini gerek ülke içerisinde gerek ise dışarıda sağlamış olmasıyla izah edilir (Kapani, 2002: 56).

Yani ortaçağın sonlarına doğru ortaya çıkan egemenlik kavramı 18. yüzyılın sonlarına kadar kral, aristokrasi, kilise ve burjuva arasındaki iktidar mücadelesine dayanır. Keza o dönemde modern anlamda bir siyasal yapıdan bahsedilemezdi. Kilisenin ve aristokrat beylerin siyasal olarak belirleyiciliği söz konusuydu (Türköne, 2003: 39). Huntington'un dediği gibi klasik manada egemenlik, modern dönem siyasal egemenliğin ilk adımını oluşturmuştur (Kapani, 2002: 56). Kısacası "egemenlik kavramı, aslında Avrupa'da yüzyıllar boyunca yaşanan siyasal, toplumsal ve ekonomik koşulların daha doğru bir ifadeyle iktidar mücadelelerinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve bu yöndeki kurumsal tartışmalar, tarihsel gelişmelerin etkisiyle şekillenmiştir" (Beriş, 2008: 57). Hinsley'de benzer şekilde modern egemenlik kavramının 16.yüzyılın siyasal ve dinsel çekişmelerden kaynaklanan kaos gibi sorunları ortadan kaldıracak pratik bir siyasal gereksinime cevap niteliğinde olmuştur (Hakyemez, 2004: 25).

Egemenlik bir açıdan monarşinin, kilise ile imparatorluk nazarında üstünlük sağlayabilmesi olarak okunabilir. Dolayısıyla ortaçağdaki iktidarın çift başlılığı uzun bir süre siyasal iktidarın tek, parçalanamaz ve mutlak olmasının önüne engel olarak çıkmıştır. Tabii uzun çatışmalar sonucunda egemenin tek, parçalanamaz ve mutlak olarak tarihte yerini almış olması modern devlet yapısının inşasında bir ilk adım olarak değerlendirilebilir (Türköne, 2003: 40). Egemenlik kavramını, "iktidarların en üstün olanı" şeklinde ilk kez çalışmasının odak noktasına getiren Machiavelli iken, modern egemenlik anlayışının babası sayılan ünlü Fransız hukukçu Bodin bu kavramı siyaset bilimi literatürüne kazandırmış ve mutlak egemenlik anlayışını ortaya koymuştur (Kapani, 2002: 56). Böylece egemenlik, Bodin'in yapıtlarından başlayarak kişisiz bir varlığa, devlete mal edilen birleşik, bölünmez ve yüce bir iktidar (Raynaud, 2003: 272) olarak ortaya çıkar.

Diğer taraftan Machiavelli’de (1992: 107-108) egemenliğin, “korku” teması üzerine inşa edildiğini şu ifadelerden anlarız; *“iktidar demek, cebir ve şiddet demektir. Bütün eli silâhli peygamberlerin başarıya ulaştıkları, silahsız olanların ise hüsrana uğradıkları görülmüştür. Halklar doğaları itibariyle karasızdırlar ve onları bir şeye inandırmak kolay olsa bile, bu inanca kuvvetle sarılmalarını sağlamak zordur. Dolayısıyla, işler o şekilde o şekilde düzenlenmelidir ki, artık inanmaz oldukları zaman, zorla inandırılabilirler”*. Machiavelli, siyasal iktidarı tek ve bölünmez bir egemen güç olması gerektiğini onunda kilise ya da papa değil de bir hükümdar olması gerektiğini savunmuştur. Egemenin bu yapısını koruması için ahlaki değerleri ya da bireysel ve toplumsal özgürlükleri dikkate almadan her yola başvurmasını meşru kabul eder (Türköne, 2003: 40).

Her ne kadar egemenliğin kaynağını Ortaçağın sonları ve Yeniçağın başlarında aramak gerekirse de, betimlemesi yapılan egemenlik kavramı, modern siyasal teoride yer alan bir kavram olduğu için bunun karşılığını modern tarih öncesinde bulmak mümkün değildir. Nitekim iktidar ilişkilerini anlamlandırmayı sağlayacak bir araç olarak egemenliğin kavramsallaştırması hiç de kolay olmamış, kavramın bugün kullandığımız anlamına ulaşması birkaç yüzyılı bulmuştur. Bu süreçte kavramı inşa edenler ise siyasal düşünceler tarihinin modern zamanlardaki en ünlü düşünürleridir. Tarihsel süreç içerisinde Machiavelli, Bodin, Hobbes, Rousseau, Locke ve daha nice önemli modern siyaset teorisyeninin yaşadıkları çağın iktidar ilişkilerini çözümlenmeye, anlamlandırmaya ve belki de muktedirlerin konumlarını meşrulaştırmaya çalışırken ulaştıkları noktada egemenlik kavramı belirlemiştir (Beriş, 2006: 17-18).

1. JEAN BODİN

Bodin’in egemenliğinde önemli görmüş olduğumuz devlet nedir, egemen olması gereken kimdir, egemenin yetkileri, sınırları nedir gibi suallere cevap aradıktan sonra Bodin’in ileri sürmüş olduğu egemenliğin çelişkileri üzerine durmaya çalışacağız. Bu perspektifle, Jean Bodin’in egemenlik düşüncesini anlamak için şu sorulara cevap aramak yerinde olacaktır:

1.1. Devlet Nedir? Unsurları Nelerdir? Bu Devletin Amacı Ne Olmalıdır?

Bodin’de devlet, birçok ailenin ve (bu ailelerin) ortak çıkarlarının egemen bir güçle, doğrulamak üzere (yasa uyarınca) yönetilmesidir (Tunçay, 2009: 181). Yani Bodin devleti ailelerin hükümeti olarak tanımlıyordu (Sabine, 2000: 79). Burada Bodin’in yapmış olduğu devlet tanımının kendinden önceki dönem düşünürlerinden ayıran tarafı şudur: Eskiler devleti iyi ve mutlu bir yaşam için bir araya gelen insan toplumu olarak tanımlar iken, bir devlet için önemli olan etmenin iyi ve mutlu bir yaşam olduğu görülür. Bodin’de bu unsur yerini “yönetime” ya da “egemenliğe” bırakıyor. Nitekim, Bodin bu tanımdaki eksikliği şu üç noktada ele alır: “aile, egemenlik ve bir devlette ortaklaşa olan şey” (Tunçay, 2009: 182). Fransız düşünür yapılacak olan tanımın doğru bir yol ya da yöntem çizilmesi noktasında ehemmiyetli olduğunu fakat sonucunun ne olacağının çok da önem arz etmediğini şu ifadelerinde görürüz: Bir devlet iyi yönetilebilir ama yine de fakirliğe uğrayabilir, dostları tarafından terk edilebilir, düşmanları tarafından kuşatılabilir ve birçok felakete karşılaşılabılır.

Nitekim Cicero bile, istinasız bütün dünyada bir eşi bulunmadığını, en düzenli ve en tam olduğunu söylediği Provence'taki Marsilya devletinin, Caisus Caesar tarafından yenildiği zaman bu duruma düştüğünü gördüğünü itiraf etmektedir. Nasıl ki fırtınaya yenilen bir kaptan ya da hastalığa yenilen bir doktor bu yüzden daha değerli sayılmazlarsa yeter ki biri gemisini, öbürüde hastasını iyi yönetmiş olsun (Tunçay, 2009: 182). Bodin devleti Machiavelli gibi yalnız siyasal boyutuyla ele almaz. Ona göre, devlet hukuka uygun meşru bir kurumdur, iyilik, mutluluk ve düzen gibi değerlere yabancı değildir. Ama devlet bunun ötesinde bir amaca yöneliktir. Temel unsuru aile olan devleti, devlet yapan siyasal toplumun birlik ve bütünlüğünü sağlayan egemenin gücüdür (Göze, 2009: 133).

1.2. Egemenlik Nedir? Egemende Olması Gereken Yetkiler Nelerdir? Egemenin Yetkilerini Frenleyecek Ya Da Sınırlayacak Etmenler Var Mıdır? Var İse Nelerdir?

En üstün güç olarak tanımlanan egemenlik kavramına Latinler Maicstatem, Yunanlılar Akran Eksusian, Kurian Orkho ve Kurian Policeuma, İtalyanlar Segnorica, İbraniler de Tomah Şevet yani 'en büyük buyurmak gücü' demektedirler. Egemenlik, güçlülük niteliğinden ötürü böyle adlandırılmaktadır (Tunçay, 2009: 183). Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, Bodin egemenlikte üç önemli noktaya değiniyor; birincisi egemen olan kişinin, tüm halkın üstünde bir güce sahip olduğudur. Çünkü egemenlik parçalanamaz bir prenslikte, azınlığın elinde ya da toplumun tamamında olabilir (Göze, 2009: 134). Parçalanmış bir egemenliğin toplumda kargaşalara, çatışmalara, isyanlara, iç savaşlara neden olacağını bu yüzden egemenliğin kral, soylular, halk arasında bölüşülmesinin söz konusu bile olmaması gerekir. İkincisi, egemenliğin mutlak ve sadece yüce bir güç olarak öteki güçlerin üstünde olduğu için değil, özellikle koşulsuz ve sorumluluklardan bağımsız olduğu için mutlaklıdır (Raynaud, 2003: 144). Çünkü egemen başkalarından emir almaz, yasa yapar ve değiştirir ancak yasalara uymakla mükellef değildir. Keza Bodin'e göre hiçbir egemenin kendisini sınırlayacak yasalar yapması beklenemez (Göze, 2009: 134; Ağaoğulları ve Köker, 2009: 28).

Bu noktada şu söylenebilir ki, Bodin, Machiavelli'den farklı olarak teorisinde devleti, tanrının yer almadığı seküler ve yasal bir zemine dayandırmıştır (Ağaoğulları ve Köker, 2009: 17-20). Ancak Bodin aynı zamanda, egemenin tanrıdan başka kimseye hesap vermek zorunda olmadığını da belirtecektir (Tunçay, 2009: 186).³ Burada egemenin Tanrıya hesap verme durumu Tanrısal iradenin yansıması olan doğal yasalar ile sınırlıdır. Bunlar bilindiği gibi mülkiyet hakkı ve özgürlüklere saygıdır. Bununla Bodin zorba bir monark yönetiminin oluşmasına engel olur. Nitekim "Bodin kuvvetli bir monarşiyi tutmasına rağmen, egemenlik kavramını insan ihtiyaçlarına dayatmakla, kralların Tanrısal haklar öğretisine ağır bir darbe indirmiştir" (Tunçay, 2009: 178).

³ Bodin burada egemenlik ile yönetimin ayrı şeyler olduğunu ancak yönetimin, egemenliğin altında bir kurumu teşkil ettiğini fakat en son mercinin de egemen olduğuna vurgu yapar. En iyi yönetim biçimi olarak mutlak monarşiyi ele alan Bodin "bir devlet monarşi iken, hükümeti de olabilir" der (Tunçay, 2009: 191). Fakat buradaki yönetim semboliktir. Hükümet monarka bağlıdır gerektiğinde hükümet dağıtılabilir yani "devlet iktidara sahip olmaktan ibarettir; hükümet ise bu iktidarı uygulayan organdır" (Sabine, 2000: 83).

Bodin'in bu egemenlik anlayışı, feodaliteyi bertaraf ederek Fransız monarşisinin esas temel yapısını oluşturur. Yine bu egemenlik anlayışı, dini iktidarın yani papaların ve Roma Cermen imparatorluğunun üstünlük iddialarının sonu demektir (Göze, 2009: 134). En nihayetinde egemenliğin en iyi uygulandığı koşullar, egemen, yüksek tanrısal ve doğal hukuk normlarını gözettiği zaman ortaya çıkar (Bogdanor, 1999: 135). Ve son olarak daimi (sürekli, evrensel) bir güce sahiptir. “Zamanda hiçbir kısıtlama tanımaz: geçici olarak naiplere, komiserlere ya da devlet görevlilerine verilen emir yetkisi egemen güç değildir. Egemenlik zamanla ilintili değildir; onu aşar. Bir cumhuriyetin rejimi ne olursa olsun, egemenlik her türlü kronolojik kısıtlamayı aşan bir süreklilik gerektirir” (Raynaud, 2003: 144). Çünkü değişen yönetimlerin ötesinde hep aynı kalır.

Son olarak Bodin'e göre egemenin yetkileri, egemen devletin meşru başkanıdır, savaş ve barış ilan etmek, idarecileri atamak, en yüksek yargı organı gibi davranmak, af çıkarmak, para basmak, vergilendirmek... Bunun yanında Bodin'e göre yasa geleneği değiştirebilir; fakat gelenek yasayı değiştiremez (Sabine, 2000: 82).

1.3. Bodin Ne Tür Bir Egemenlik Ön Görür? Neden?

Bodin'e göre üç devlet biçimi vardır. Egemenlik tek kişide bulunuyorsa monarşi; halkın tümünde ise halk devleti yani demokrasi; azınlık kısmında (zenginlerde) ise aristokrasi olduğunu söyler. Bodin bu üç devlet biçiminden monarşiyi benimser. Sebebini ise şöyle açıklar; “*bir defa monarşi doğal düzene en uygun düşen yönetimdir. Devletin modeli olan ailede tek şef vardır... Gökyüzünde de tek güneş... Evrende tek tanrı... Eski uygarlıklarda da tek kişi egemenliği... Örneğin Asurlularda, Perslerde, Mısırlılarda, Makedonyalılarda... Sonra teorik planda kalındığında egemenliğin sadece tek kişide olması onun bölünmezliği ve mutlak olma niteliği ile uyuşur*” (Göze, 2009: 134-135). Nitekim Bodin, Cicero'nun şu sözü ile kendi tezini güçlendirmeye çalışır; bir prensin tiranlığının zararlı, birkaç kişinin tiranlığının ise daha kötü olduğu, fakat bütün bir halkın tiranlığından daha tehlikelisinin bulunmayacağını söyler (Tunçay, 2009: 199).

1.4. Bodin Egemenliğinin Çelişkileri

Bodin, iyi ve mutlu bir yaşam arayışında, egemenliği her şeyin var oluşunun temel kaynağı olarak ele alır. Yani Bodin'de egemenlik bir gemideki güverteye benzer. Nasıl ki güvertesiz bir gemi olmayacağı gibi egemensiz bir devletten de bahsetmemiz mümkün değildir (Saygılı, 2014: 186). Bodin devlet denen o şeyin varlığını aile, egemen ve yönetme kavramlarını sentezleyerek ele almaktadır. Egemenlik hakkını ve ailelerin yönetimini elinde bulunduran bu mutlak ve en üstün güç doğal yasalar ile sınırlayarak zorba bir egemenin oluşmasını engellemeye çalışır. Fakat Bodin Tiranlara karşı halkın yapacağı hiçbir şeyin olmadığını çünkü bunların meşru yapılar olduğunu belirterek kendisiyle çelişmiştir. Öyle ki Bodin'e göre, Tiran olan krala karşı halkın isyan etme yetkisi olamaz. Halkın yapması gereken yalnızca, Tirana isyan etmek değil aksine ondan kaçmaktır. Çünkü Tiranın öldürülmesi imkânsızdır. Kısaca Bodin'e göre egemen olan meşruiyetini doğrudan tanrıdan alır. Egemen ise, devletin ta kendisidir. Dolayısıyla egemen, tanrının yeryüzüne yansıyan gölgesidir (Saygılı, 2014: 170).

Bodin, kendi oluşturmuş olduğu egemenlik söyleminde de riskin her zaman için olduğunu belirmesine karşın azınlığın ya da çoğunluğun diktatörlüğünden daha iyi olduğunu belirtmekten geri kalmaz. Nihai olarak, Bodin, devlet söyleminin içine yerleştirdiği egemenlik kaynağını, Tanrı olarak ele almasına karşın kendi söylemiyle çelişerek, egemeni, yeryüzünde yasaları oluşturan ve o yasalardan bağımsız olan tek, mutlak, devredilemez ve meşru biri olarak yeryüzüne indirmiştir. Yani egemenliği mutlak, parçalanamaz olan tek kişinin yönetimi olan monarşik bir yapıda olmasını ön görür.

Öte taraftan, Bodin, Machiavelli'nin Prenslere güçlü olmaları için her türlü adaletsizliği yapmaları noktasında cevaz vermesiyle Tiranların dalkavukluğunu yapmakla eleştirmiş olmasına rağmen esasında kendisi de aynı hataya düşmüştür. Çünkü Bodin'e göre yurttaş yöneticiye, yönetici prense sadık olmalı, Prenste Tanrının yasaları doğrultusunda yönettiğinde siyaseti ahlaklaşacağını belirtmesine karşın yukarıda da değindiğimiz gibi yeryüzüne inmiş olan egemen oluşturmuş olduğu yasalardan muafır, tiran olursa halkın yapacağı tek şey ondan kaçmak çünkü o meşrudur. Öldürülemez, mutlaktır. Tüm bunlar Bodin'in Machiavelli'ye yapmış olduğu eleştiriyi esasında aynadan kendisine bakarak söylediğinin farkında değildir.

2. THOMAS HOBBS

Thomas Hobbes'un içinde doğduğu toplumsal düzen Avrupa da köktenci ve uzlaşmaz ideolojik ayrımlara sahne olmuştur. Nitekim Hobbes'un doğum tarihinde İspanya Kralı II. Felipe, İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth İngiltere'sine saldırmak için yenilmez armadasını adaya yollar. Ancak İngiliz donanması karşısında hezimete uğrar. Bu olay üzerine daha sonra Hobbes, annem benimle birlikte bir ikiz kardeş dünyaya getirdi, ben ve korku diyecektir (Redhead, 2001: 129). Hobbes'un gençlik yılları İngiltere'nin sosyal, siyasal çalkantılara ve karışıklıklara sahne olduğu yıllara rastlar. Nitekim bu durum Hobbes'un egemenlik üzerine yapmış olduğu analizlere de yansıtacaktır. Hobbes'un egemenlik düşüncesini anlamak için şu sorulara cevap aramak yerinde olacaktır.

2.1. 1651 Yılında Yayınladığı 'Leviathan' Adlı Eseri Ne Anlama Gelir?

Hobbes eserinin önsözünde Leviathan'ı şöyle tanımlar: “*Leviathan Latince de Civitas diye adlandırılan devlettir. Bu devlet insan eseri yapay bir yaratıktır. Tıpkı insana benzer ama ondan daha büyük ve daha güçlüdür, çünkü insanları korumak ve savunmak için yaratılmıştır. Bu insan yapısı yaratıkta üstün egemen güç onun ruhunu temsil eder. Yargı, yürütme görevlerini yapan hâkimler, memurlar ve diğer görevliler bu yaratığın hareket etmesini sağlayan yapay eklemleridir. Egemenlik kavramının içinde yer alan cezalandırma ve ödüllendirme mekanizması bu yaratığın sinir sistemini selâmeti, onun görevidir; danışmanları onun belleği, hakkaniyet ve yasalar onun akli ve iradesidir. Uyum onun sağlığı, toplumsal kargaşa onun hastalıkları, iç savaş ise onun ölümü demektir. Son olarak bu siyasi varlığın başlangıçta oluşmasını sağlayan anlaşmalar ve sözleşmeler bir emirnameye benzer. Diğer bir deyişle Tanrının yaratılış öncesinde 'haydi bir insan yaratalım' demesi gibidir” (Hobbes, 1994: 2).*

Göze'nin ifadesiyle, Leviathan'ın insana benzer özellikleri vardır ama devlet kendiliğinden oluşan organik bir yapı değil, sosyal ve siyasal sözleşmelerle insan iradesi ile kurulan yapay bir kurumdur.

2.2. Devlet Nasıl Meydana Gelir? Amacı Nedir?

Hobbes bir devletin oluşmasının temel sebebinin doğal haklardan kaynaklandığını ve birbirini beslediğini şu sıralama ile ortaya koyar: İnsanlar doğuştan eşittir. Ancak eşitlikten güvensizlik doğar. Sonuç olarak da güvensizlikten savaş doğar. Bu düzen içerisinde insanların yaptıkları eylemleri bir adalet olarak gören düşünür nedenini şuna dayandırır: Doğa durumunda hakikat ile hakikat olmayan, haklı ile haksız gibi kavramlar ya da bunları belirleyen yasalar yoktur. Bu durumda Hobbes insanlar arasındaki mücadeleyi şu üç nedene bağlar: Rekabet, güvenlik, şan ve şereftir (Hobbes, 1994: 69-72).

İnsan insanın kurdu olduğu böyle bir ortamda insanların daha rahat bir hayat için Hobbes'un deyimiyle bir 'doğa yasası' ile insanların hepsini korku altında tutabilecek egemen bir güç tarafından temsil edilecek bir devlet kurumu yani Leviathan meydana gelir.

Bu durumda Hobbes'a göre doğa yasası nedir?

İnsanlar daha güvenli ve korkularından arınacak bir yaşama ulaşmak için aralarında yapmış oldukları konsensusa 'doğa yasaları' denir (Hobbes, 1994: 73).

Peki devlet ile insanlar arasında yapılan anlaşma ile insanlar kendi haklarından ne kadar feragat edeceklerdir? İşte bu soruyu Hobbes şöyle yanıtlar; insanlar şayet can, mal güvenliklerinin sağlanmasını ve toplumsal barışın tesisini gerçekleştirmek istiyorlarsa sahip oldukları birtakım haklardan feragat ederek kendisine başkasına tanınan özgürlük kadar hak tanınacağını kabul etmek mecburiyetindedirler. Akabinde devredilebilir hakların sınırlarını şu maddeler ile açıklar (Hobbes, 1994: 74-76);

- Bütün haklar devredilebilir nitelikte değildir... Her şeyden evvel insan hayatı kutsaldır. Can güvenliği yaşayanlar direnme hakkına sahiptir. Benzer şekilde, yaralanmak, prangalara vurulmak ve hapsedilmek içinde ifade edilebilir...
- İnsanın kendini korumamak için yaptığı anlaşma geçersizdir.
- Hiç kimse kendini suçlamaya zorlanamaz... Yani baskı altındayken (işkence gibi) kişinin kendisi suçlaması kabul edilemez.

İngiliz düşünür devamında anlaşmaların, egemen gücü olmadan bir anlam ifade etmeyeceğini söyler. Ona göre, "Kılıcın zoru olmadıkça ahitler sözlerden ibarettir ve insanı güvence altına almaya yetmez." Nihayetinde devletin amacını bireyin güvenliği olarak görür.

2.3. Egemenlik Nedir? Egemenliğin Esaslarını Oluşturan Haklar Nelerdir? Uyruklar Hangi Durumda Egemenlerine İtaat Borcundan Kurtulurlar?

Hobbes'a göre insan doğasının iki ilkesi vardır. Akıl ve arzu. "Vahşilik ve yalnızlıktan uygar ve toplumsal duruma geçiş aklın bu düzenleyici gücüne dayanmaktadır. Bu geçiş toplumun veya insanın barışının koşulları olan doğa yasalarıyla olur" (Sabine, 2000: 145). İşte toplumun ilk koşulu karşılıklı güven ve anlaşmalara bağlı kalmaktır. "İkinci adımın karşılıklı güvenin akla uygun bir biçimde nasıl mümkün olduğunu açıklamak olduğu ortadadır. Böylece Hobbes bu adımı atmakla egemenlik teorisine varır" (Sabine, 2000: 148). Yani "*bir topluluğun üyelerinin birbirleriyle yaptıkları ahitlerle her birinin huzur, sükûnu ve ortak savunmaları için içlerinden birinin onun uygun bulacağı şekilde, hepsinin birden gücünü ve imkânlarını kullanabilmesidir. Bu kişiliği taşıyana egemen denir. Onun dışında kalan herkese uyruk denir*" (Hobbes,1994:100).

Tam bir faydacı ve aynı zamanda tam bireyci olan Hobbes'a göre egemen hakları şunlardır (Hobbes,1994:101-107):

- Bu haklar bölünmez ve devredilmez.
- Halk devletin yönetim biçimini değiştiremez.
- Egemen sahip olduğu gücü devredemez ya da ondan vazgeçemez.
- Egemenin yaptıkları halk tarafından sorgulanamaz ya da cezalandırılmaz
- Toplumsal barışın ve devamının nasıl sağlanacağına egemen güç karar verir.
- Toplumun nasıl bir düşünce ile şekillendirilmesine egemen güç karar verir.
- Yargılama hakkı vardır.
- Uygun gördüğünde savaş ve barış yapma hakkı söz konusudur.

Halk ancak 4 durumda egemenlerine itaat etmeme hakkına sahiptirler (Hobbes,1994:130-131):

- Tutsaklık durumunda,
- Egemen kendisi ve varisleri adına, yönetimi bırakırsa,
- Sürgün durumunda,
- Egemen başka bir egemene teslim olduğunda

Kısaca özetlemek gerekirse; her şeyden önce insanların toplumsallaşmasına yol açan dürtü ceza korkusudur. Yasanın otoritesi yalnız uygulanabildiği ölçüde vardır (Sabine,2000:149). Hobbes kuvveti haklı göstermek için sözleşmeyi alıkoymuştur. Sözleşmeyle bireyler kendilerine yardımdan vazgeçer ve bir egemenin buyruğu altına girer. Tüm toplumsal otorite egemende toplanmıştır. "yasa ve ahlak düpedüz egemenin iradesidir. Egemen otoritesi sınırsızdır ya da kendi iktidarı ile sınırlanmıştır" (Sabine,2000:151).

2.4. Hobbes'un Birey, Toplum ve Devlet Anlayışına Genel Bir Bakış

Hobbes'un birey, toplum ve devlet anlayışını esasında kudret kavramı üzerine kurduğunu görürüz. Bu kudret kavramı canlı, değişen, yok olabilecek bir şeydir. Hobbes kudret kavramını bireyin mülkiyeti olarak ele alır. Nitekim burada bireyin kendini var edebilmesi için mülkiyet gerekli bir şeydir. Yani Hobbes'un insan insanın kurdudur sözü esasında ifade etmiş olduğumuz mülkiyet kavramını vurgulamak için kullandığı görülür. Birey böyle bir ortamda varlığını sürdürebilmesi ancak araçlar üzerinde hakimiyet sağlama çabası ile gerçekleşecektir. Örneğin bireyin arkadaş edinmesi veya bireyin hizmetçilerinin olması tamamen kudret yani çıkar ilişkisine dayalı bir durumu bize gösterir. Hobbes'un bireyinde, kudret her zaman için sürekli bir üstünlük ya da egemenlik meselesi olduğu için birey kudret ile kendini gerçekleştirmek için her zaman bir egemenlik savaşı içinde olacaktır. Yani herkesin birey olduğu bir doğa toplumunda, insanların birbirleriyle olan ilişkileri esasında bir mücadele ortamıdır.

Hobbes'ta devlet öncesi doğa durumunda, birey her şey üzerinde hak iddia edebilme durumuna sahip olduğu için bu durum çatışmanın da habercisi olacaktır. Böyle bir durumda, bireylerin bir araya gelip bir sözleşme yaparak güven ortamı oluşturdukları andan itibaren devlet ortaya çıkacaktır. Bireyler doğa durumundan ayrılarak bir araya gelip sözleşme ile böyle bir güven ortamı oluşturması aynı zamanda toplumsal barışı sağlayacaktır. Bu noktada Hobbes'ta devlet, bireylerin doğa durumunda sahip olmuş oldukları haklarını artık tek güç olarak elde etmesiyle ortaya çıkmış olduğu görülür. Bundan sonra korkulacak tek güç devlettir. Egemen olan bireylerin kendi haklarını sözleşme karşılığı tek güç olan devlete devretmesiyle ortaya çıkar. Sabine'nin (2000: 156) de vurguladığı gibi Hobbes'un adıyla birlikte anılan bir teori olan egemenin mutlak iktidarı, Hobbes'un bireyciliğinin gerçekten zorunlu bir tamamlayıcısıdır. İnsanların itaat ettiği ve gerektiğinde onları itaat etmeye zorlayabilecek üstün kişiden başka her biri, sadece özel çıkarı dolayısıyla harekete geçen bireylerdir.

Sonuç olarak, Hobbes'ta Platon ve Aristo gibi tekil olanın ancak tümel içinde anlamlandırılabilceğini düşünmektedir. Fakat Hobbes'taki fark şudur ki, tümel eskiden özne, idea, Tanrı, form iken Hobbes'ta bizzat devletin ta kendisi olacaktır.

3. JOHN LOCKE: SİYASAL TOPLUM

16. yüzyılda mutlakiyetçi görüşlere ağır darbe indiren Locke, liberal devlet düzeninin öncüsü olarak görülür. Nitekim kendisinden önceki düşünür Hobbes'un devleti canavar benzetmesiyle mutlak iktidar sahibi bir varlık olarak tasarlayan düşüncesinden farklı olarak Locke, politikaya olumlu yaklaşımı, bireysel özgürlüklere saygıyı ve güvenilir hükümet düşüncesini benimser.

3.1. İnsan ve Toplum Anlayışı

Locke, doğal durum için insanların doğa yasası sınırları içinde izin istemeksizin ve başka herhangi birinin isteğine bağlı olmaksızın, eylemlerini düzenlemeye ve mülkleriyle kişilikleri üzerinde uygun oluşunu düşündükleri biçimde tasarrufta bulunmaya yarayan yetkin bir özgürlük durumu olarak ele alır (Locke, 2004: 6).

Nitekim Locke da, öteki düşünürler gibi politik düzen, egemen, toplum ve birey arasındaki ilişkiyi analiz etmek için doğal hak teorisinden yola çıkar. Keza Locke, insanların doğal ortamdakilerden daha özgür ve eşit olduğunu belirtir. Kısaca ona göre, hiç kimsenin diğeri üzerinde bir otoritesi, iktidar hakkı, üstünlüğü yoktur. Eşit ve özgür olan insanların doğal koşullar altındaki bu yaşamları karşılıklı yardımlaşma ve sevgi ilkelerine dayanır. Yani doğal yasa tüm insanların özgür ve eşit oldukları bir yerde, herkesin birbirinin hayatına, özgürlüğüne ve malına saygılı olmayı emreder (Göze, 2009: 163).

Şayet doğal yasaya uyulmaz ise uymayanların cezalandırılması gerekir (Kriegel, 2010: 102). Ancak bu cezalandırma bireylerin kendi elleriyle yapılmaması gerekir. Çünkü böyle bir durum toplumda kargaşa ve çatışmaları beraberinde getirir. Bu yüzden bu uygulamaları yerine getirecek bir güç oluşturulması lazım, bu güçte toplum olmalıdır. Yani insanlar cezalandırma haklarını topluma devrettikleri zaman siyasal toplum oluşur. Siyasal toplumun kuruluşunun nedeni, bireysel hakların korunması ve adaletli bir cezalandırmanın yapılmasıyla izah edilebilir. Locke bu siyasal topluma, yasama iktidarı ya da egemen güç'te der. Bireylerin siyasal toplumu kurarken devrettikleri hak ve yetkilerine sahip egemen gücün yapacağı işler bellidir: Can, mal ve hürriyet güvenliğini sağlamak, toplumsal barışı, dinginliği gerçekleştirmek ve ülke içinde ve dışında emniyeti sağlamaktır (Göze, 2009: 165-167). Öyle ki Locke, 'hükümet üzerine iki inceleme' kitabında doğrudan konuya şöyle bir açıklama getirecektir: *"Siyasal iktidarı ben, mülkiyeti düzenlemek ve korumak için ölüm cezası dâhil diğer bütün daha hafif cezaları da içeren yasa yapma hakkı ve toplumun gücünü, bu yasaların uygulanması ve devletin dışarıdan gelecek zararlara karşı savunulması yönünde kullanma hakkı olarak alıyorum. Elbette ki bütün bunlar sadece kamu yararı için yapılmış olmalıdır"* (Locke, 2004: 3).

3.2. Yönetim Şekli

İnsanlar doğa durumundan siyasal ya da uygar topluma geçerken yasama ve yürütme haklarını en üst güç olan egemene devrederler. Siyasal toplumu doğa durumundan ayıran en önemli özellikte, siyasal toplumlarda güveni tesis edebilmek için insanlar arasındaki uyuşmazlıkları çözmeye ve işlenen suçları cezalandırmaya yetkili ortak bir yasama ve yargı erkinin olmasıdır. Nitekim Locke, siyasal iktidar içinde yer alan güçleri yasama, yürütme ve konfederatif güçler olarak ayırır.

Yasama gücü: Locke, İnsanların topluma girmelerinin en temel sebebini, mülkiyetlerini barış ve güvenlik içinde kullanmak olduğunu ve bu amaca ulaşmanın en önemli aracı ise, bu toplumda oluşturulmuş yasalar olduğunu, bütün devletlerin ilk ve temel pozitif yasası yasama iktidarının oluşturulması olduğunu belirtir (Locke, 2004: 111). Öte yandan, Locke yasama gücünü *"toplumun ve toplumda yaşayanların varlıklarının korunması için, devlet güçlerinin nasıl kullanılması gerektiğini belirleyen iktidardır"* diye tanımlar. Yasama gücü kutsal, üstün ve egemendir. Bu gücün üstün bir güç olarak nitelendirilmesinin nedeni, toplumun ve siyasal organların nasıl hareket edeceğini, yetki ve sorumluluklarını belirler (Göze, 2009: 168).

Bundan dolayı “*kamunun seçtiği ve atadığı bir yasama olmadan, yasa toplumun onayına sahip olamaz. Oysa toplumun onayı, yasanın yasa olmasında kesinlikle zorunlu olan şeydir*” (Locke, 2004: 111). Yani Locke’a göre, yasamanın asıl sahibi toplumdur. Ancak halk siyasal toplumu oluştururken bunu bir veyahut birden çok kişiye süreli ya da süresiz olarak verebilir.

Üstün yasa iktidarı sınırsız bir güç müdür? Locke bu gücün sınırsız olmadığını açıkça belirtir. “yasama gücü üstündür ama keyfi değildir. Keyfiliği önleyen nedir” (Eroğlu, 2010: 9)? İlki, insanların doğa durumundayken sahip olduğu can, mal ve özgürlük halklarına müdahale edemez hatta bunları korumakla mükelleftir. İkincisi, siyasal toplum ile beraber yasama gücü tarafından yazılı olarak belirlenen kanunlar herkesin anlayabileceği bir nitelikte olduğu için halk kendi sorumluluklarını ve özgürlüğünü bu yasalar çerçevesinde kullanır. Üçüncüsü, yasama gücü toplum tarafından verilmeyen bir hakkı topluma karşı kullanamaz. Keyfi hareket edemez. Toplumun rızası çerçevesinde yetki ve sorumluluk sahibidir. Dördüncüsü, toplum tarafından yasamaya verilen güç devredilemez. Şayet yasama amaca aykırı bir şekilde bu gücü kullanırsa bu noktada halk bu iktidarı güvendiği başka bir kimseye devreder. Sonuçta bu yetki yalnızca halka aittir.

Öte yandan yürütme organını ise, yasama gücünün yaptığı yasaları uygulayacak bir iktidar güçtür. Güçlerin bölünmesinin sebebi ise, yasama gücünün keyfiliği ortadan kaldırmak yani yasama koyucunun özel çıkarları doğrultusunda değil hareket etmesinin önüne geçmek ve yasaları kamu iyiliği doğrultusunda yapmasını sağlamaktır. Yürütme gücünü kullananlar yasamaya karşı sorumludurlar. Hatta yasama yürütmenin yetki ve sorumluluklarını yeniden belirleyeceği gibi sahip olduğu yetkileri suiistimal ederse cezalandırabilir (Göze, 2009: 170-171). Yürütme iktidarı, aynı zamanda yasamada da bir payı olan bir kişide olması dışında, nereye yerleştirilirse yerleştirilsin bu iktidar gözle görülür biçimde yasamaya tabii ve ona karşı sorumludur. Bu durumda bu iktidarın isteğe bağlı olarak değiştirilmesi ya da yerinden edilmesi olanaklıdır (Locke, 2004: 127).

Bir başka erk olan konfederatif organ ise, yasama ve yürütme erkelerine yardımcı olur. Onların verdikleri görevleri yapmakla mükelleftir. Şu tür yetkilere sahiptir; savaşa, barışa karar verir, diğer devletlerle ilişkiler kurar, anlaşmalar yapar (Göze, 2009: 170-171).

3.3. Locke’un Siyasal Toplumuna Genel Bir Bakış

İnsanların doğuştan özgür ve eşit olduğunu söyleyen Locke, hak kavramını görev tanımlamasından önce alarak yaşam, özgürlük, mülk edinme her bireyin doğal hakkı olduğu bu nedenle bireyin yaşama hakkı, mülkiyet hakkı, özgürlük hakkı varsa o kişiye zarar vermemek diğerlerinin de görevi olduğuna değinecektir. Bu durum hak ve görevin birbirinden ayrı düşünülmeceği bir bütün olarak ele alınmasını da zorunlu kılıyordu.

Locke, bu hak ve görev ilişkisinin sağlanması siyasal toplumla ortaya çıkacağını öngörür. Locke'da siyasal toplum egemen olandır. Siyasal toplum her şeyin belirleyicisi konumundadır. Ancak bunun oluşması için ise insanların rıza göstermesi gerekir. Yani insanların siyasileşmesinin temelinde rıza yatar. Hükümetlerin ortaya çıkması da zaten insanların rıza göstermesi sonucu oluşur. Ancak burada rıza illaki sözlü olmasına gerek yoktu. Çünkü insan oluşan siyasal toplumu terk etmemesi, oradan çıkmaması Locke göre, bu durum esasında sözsüz bir şekilde rıza göstermek anlamına gelir. Bu merhaleden ele aldığımız rıza hükümete meşruluk zeminini de beraberinde getirecektir. Tabii burada halkın yaşam, özgürlük, mülkiyet güvenliğini sağladığı sürece hükümet varlığını koruyabilir. Aksi halde toplum rıza göstermiş olduğu hükümetten rızasını çekerek onu ortadan kaldıracaktır. Ancak insan tabiatı gereği akılcı olduğu için işlemeyen bir siyasi sistem yerine siyasal toplum ya da egemen toplum yeni bir siyasi sistem oluşturacaktır.

4. JEAN- JACQUES ROUSSEAU: GENEL İRADE- HALK EGEMENLİĞİ

1712 yılında Cenevre'de doğmuş, bir saatçinin oğlu olan ve on yaşında eğitimine bir din adamının yanında başlayan Rousseau, 18. yüzyılın aydınlanma çağı düşünürlerindedir. Rousseau, insanın toplumdaki varlığını, eşit olduğunu düşündüğü ilkel ya da doğal durumu ile bir insanın birden fazla insana yetecek araç ve gereç biriktirmeye başladığı andan itibaren eşitliği bozulduğunu iddia ettiği toplumsal durum üzerine ve var olan durumun iyileştirilmesi üzerine düşünceler geliştirmiştir.

4.1. Doğa Durumundan Sosyal Sözleşmeye Geçiş

Yerleşik bir siyasal otoritenin bulunmadığı durumu tanımlamak için kullanılan bir sanat terimi olan doğa durumu, devletin varlığını haklı kılmak; gerekliliğini yadsımak, uygar insanın mutlu durumunu yabaniliğiyle karşılaştırmak ya da tam tersini göstermek için kullanılabilir. Doğa durumu kuramı, Hobbes, Locke, Pufendorf, Grotius, Kant'ın yanı sıra çoğu 17 ve 18. yüzyıl düşünürünün yapıtlarında bulunabilir. Bu düşünürlerin tartışmalarında doğa durumu kavramı değişik biçimlerde ele alınmıştır (Miller, 1994: 206).

Rousseau da kendinden önceki düşünürler gibi doğal yaşama dönemi ile bu konuya girecektir. Ona göre doğal yaşama döneminde insanlar arasında eşitsizliğin etkisi olmadığını belirtir. Burada insanların hayvansı bir doğa durumundan evrildiğini savunuyordu. Doğa durumunu tümüyle hukuksal olmaktan çıkararak antropolojik bir kavram haline getirmiştir. Rousseau gerçek doğa durumunun, Hobbes veya Locke'un varsayımlarının tersine bugünkü durumumuzdan çok uzak olduğunu ileri sürmektedir. İnsanlar doğadan çıkıp geldiklerinde konuşma yeteneğinden, akıldan,, zaman duygusundan, her hangi bir ahlaklılıktan yoksundur tümüyle yalnızdır. Dolayısıyla doğa durumundaki insanlar barış içinde yaşayan yalıtılmış ve aptal bireylerdi. Başlangıçta, insanlar doğal olarak eşit ve özgürdü, kendini koruma ve acıma ilkelerine göre yaşıyorlardı (Miller, 1995: 246; Miller, 1994: 207).

Eşitsizliğin kökü insanların toplum halinde yaşamaları ile ortaya çıkmıştır. Yani bir insan bir başka insanın yardımına ihtiyaç duymaya başladığı ve bir insanın iki veya daha fazla insana yetecek araç ve gerece sahip olmaya başladıktan sonra eşitsizlik bozulmuştur. Artık mülkiyet ortaya çıkmış, çalışma zorunlu hale gelmiş, insan emeği artı değer olarak kullanılmaya başlamıştır. İşte tüm bunlar insanlığı felakete ve köleliğe sürüklemiştir. Bunun ortaya çıkmasında maden işletmeciliği ve tarımcılık etkili olmuştur. Diğer bir ifadeyle demiri eritecek ve işleyecek insanlar gerekince, bunları beslemek için başka insanlar icap etmiştir. Toprağın işlenmesiyle beraber mecburi olarak toprakların da paylaşılması yoluna gidilmiştir. Bu da özel mülkiyeti doğurmuştur. Sonuç olarak Rousseau tüm bunları kötülük olarak değerlendirir ve bu kötülüklerin kaynağının mülkiyet ve eşitsizlik olduğunu belirtir (Göze, 2009: 207-209).

Eşitsizlik aşamalarla gerçekleşmiştir. Yasaların ve mülkiyet hakkının kurulması aşamasını, yöneticilerin ortaya çıkışı aşaması izlemiş, bu aşama keyfiyete dayanan bir yönetim anlayışıyla ile noktalanmıştır. Birinci aşama zengin- yoksul eşitsizliği ikincisinde güçlü- güçsüz eşitsizliği, son aşamada da köle – efendi eşitsizliği doğmuştur. (Göze, 2009: 211). Öyle ki Rousseau, ‘toplum sözleşmesi’ kitabında bu eşitsizliğin ortadan kalması için şöyle bir çözüm yolu izleyecektir: “Üyelerinden her birinin canını, malını bütün ortak güçle savunup koruyan öyle bir toplum biçimi bulalım ki, orada her insan hem herkesle birleştiği halde yine kendi buyruğunda kalsın, hem de eskisi kadar özgür olsun. İşte toplum sözleşmesinin çözüm yolunu bulduğu ana sorun budur” (Rousseau, 2010: 14).

Rousseau, “İnsanlar Arasında Eşitsizliğin Kaynağı” adlı eserinde toplumun doğuşunu mülkiyete ve otoriteyi de çıkarların korunması düşüncesine dayandırır. İşte bu otorite “sosyal sözleşme” ile ortaya çıkan bir yapıdır. Bu yapı toplum tarafından kendisine verilen görevi, bireyin doğal haldeyken sahip olduğu haklarını toplumun tamamını gözeterek ve koruyarak gerçekleştirir (Göze, 2009: 212-213). Yani Rousseau sosyal sözleşmeyi kısaca şöyle özetler: Her birimiz bütün varlığımızı ve bütün gücümüzü bir arada genel iradenin buyruğuna verir ve her üyeyi bütünün bölünmez parçası olarak kabul ediyoruz (Rousseau, 2010: 15). Bu noktaya geldiğinde antlaşmaya katılan her kimse kendi kişiliği yerine, o ortaklık edimini gerçekleştirmeyi amaçlar. Bu minvalde tüzel ve ortak bir organ üretir. Oluşan bu organ, birliğini, ortak ben’ini, yaşamını genel iradeden alır (Kriegel, 2010: 144).

İnsan sosyal söylemeyle bir takım halklarını devreder. Bunlar bilhassa doğa durumundayken sahip olduğu sınırsız özgürlüklerdir. Ancak buna karşın kendi yaptığı yasalarla düzenin sağlanması ve herkesin bu yasalar karşısında eşit duruma getirilmesi önemli bir kazanımdır (Göze, 2009: 213). Yani toplumsallaşma ile toplum üyelerinden her biri, bütün haklarıyla birlikte kendini baştanbaşa topluluğa bağlar; çünkü bir kez, her kişi kendini tümüyle topluma verdiğinden, durum herkes için birdir; durum herkes için bir olunca da bunu başkalarının zararına çevirmekte kimsenin bir çıkarı olamaz. Kısacası, kendini topluma bağlayan kişi hiç kimseye bağlanmamış olur ve böylece doğa durumundan sonra yitirdiğini korumuş olur (Rousseau,2010:14).

4.2. Genel İrade Kavramı

Rousseau'ya göre sözleşme ile oluşan egemenliğin, toplumun tamamı üzerinde mutlak bir iktidarı vardır. Yani toplumun genel iradesini kimse yok sayamaz. Aksi durumda toplum böylesi bir eylem ve söylemde bulunanı saygıya zorlayacaktır. Böylesi bir durum düzenin, güvenliğin ve eşitliğin sağlanması, kötülüklerin ortaya çıkmasını önlemek için zorunlu başvurulması gerekir (Rousseau, 2010: 17-18). İşte bu siyasal organizmaya egemen güç denir.

Rousseau'ya göre egemen gücün (genel iradenin) özellikleri (Göze, 2009: 213-215); ilk olarak, genel irade devredilemez. İktidarın devri mümkündür ama irade devredilmez. İkinci olarak, genel iradenin yani egemenliğin temsiliyeti söz konusu değildir. Böylesi bir durum halkı köle konumuna sokar. Keza genel iradeden sorumlu olanlar temsilci değil bir takım devlet işlerini yapmakla sorumlu olan görevlilerdir. Üçüncü olarak, genel irade kamusal yararı amaçlar, ortak iyiliğe yöneliktir. Kişilerin iradesi ise özel iradelerdir ve özel çıkarlara yöneliktir. Dördüncü olarak, egemen güç tektir, basittir. Onu parçalamak demek yok etmek demektir. Daha da ileri giderek, kuvvetler ayrılığını yapanları Rousseau, Japon hokkabazlarına benzetmektedir. Seyircilerin gözleri önünde bir insanı parçalayıp organlarını teker teker havaya attıktan sonra o insanı tekrar büyük olarak ortaya çıkartan hokkabazlar gibi sosyal bütünü parçalayanlar panayır hokkabazlarına yaraşır biçimde nasıl yaptıkları anlaşılmeden tekrar parçaları birleştirirler diyecektir (Rousseau, 2010: 25). Son olarak yasa çoğunluk oyu ile kabul edilir (Göze, 2009: 216-217). Bu genel irade'dir. Azınlık çoğunluğa uymak zorundadır. Yani halk yasayı yapar. Azınlıkta bu yasaya uymak mecburiyetindedir (Rousseau, 2010: 36). Dolayısıyla yasama gücü halka aittir. Bu durumda hükümet ise (bu ya bir azınlık-aristokrasi- ya da bir kişi -monarşi- veyahut halkın tümü -demokrasi- olabilir.) egemen gücün yürütme aracıdır.

4.3. Genel Değerlendirme

18. yüzyılda Avrupalı aydınlar arasında yeni bir düşünce tarzı egemen olmaya başlamıştı. Bu düşünce tarzında akıl ön plana çıkacaktı. İşte bu dönem Aydınlanma çağı olarak nitelenmiştir. Rousseau'da bu çağın düşünürleri arasında ortaya çıkar. Fakat Rousseau'yu diğer aydınlardan ayıran en önemli özelliği çağının despot krallıklarına karşı olmasıydı. Diğer ayırt edici özelliği ise insanlığın karanlık çağdan aydınlık çağa geçiş yaptığı düşüncesine karşı çıkmasıydı. Çünkü bilgiyle uygar ya da erdemli olunamayacağını savunan Rousseau, toplum öncesi doğal durumda barışçı, birbirlerine karşı olumlu tavır içinde olan insanoğlunun özü itibarıyla iyimser ve masum olduğunu savunur. Yani Rousseau doğal durumdaki insanın toplumsal olan insandan ahlaki olarak daha erdemli ve üstün olduğunu iddia eder. Öte taraftan Rousseau insanların doğal durumda eşit olduğunu fakat özel mülkiyet ile bu eşitliğin ortadan kalktığını bununla beraber savaş, kargaşa ve çatışma ortaya çıkmıştır. Öyle ki, Rousseau'nun "Toplum Sözleşme" adlı eserinde "*insan özgür doğar, oysa her yerde zincire vurulmuştur*" demesi bu durumun ana fikrini ortaya koymuştur.

İşte bu durumdan kurtulmak için Rousseau herkesin kamu alanının parçası olabileceği kolektif bir kimliğin oluşturulması gerektiğini savunuyordu. Buda toplumsal sözleşme ile oluşturulacak genel iradedir. Bu öyle bir şey ki, her bir birey ya da yurttaş başkalarının daha doğrusu genel iradenin iyiliği için bazı haklardan feragat eder. Ancak egemenlik sonunda yine yurttaşlara aittir. Çünkü genel iradeye güç veren onun yasalarını oluşturan kendileridir. Böylelikle, özgürlükler korunmuş olacaktır. Rousseau'ya göre yurttaşlar meclisler kurarak bir araya gelerek oluşturmuş oldukları yasalarla kolektif yani sivil bir kimliği meydana getirirler. Bu da özgürlük, eşitlik, kardeşliğin kurumsal alt yapısının oluşmasını sağlayacaktır.

Ancak büyük devletlerde insanların her zaman bir araya gelmesi mümkün olmadığı için hükümet, meclis, temsilcilere (Rousseau'nun değişimiyle görevlilere), ihtiyaç vardır. Bu yüzden hükümet egemen değildir. Egemen genel iradedir. Öte taraftan Rousseau'ya göre genel irade çoğunluğu oluşturduğu için azınlığında buna tabi olması gerekir. Yani genel iradeye karşı çıkan, toplumun tümü tarafından bu iradeye kabulü zorlanmalıdır. Bu da Rousseau'ya göre, zor ile özgür kılınmak anlamına gelir. Belki de Rousseau'nun özgürlük söyleminde kendisini en fazla eleştirilecek açığını da bu noktada verdiğini söyleyebiliriz. En basitinden bu manada genel iradenin, diktatörlükten, otoriter ya da totaliter yapıdan ne farkı olduğu akıllarda soru işareti bırakmaktadır.

SONUÇ

Egemenlik kavramı, modern dönemin düşünürlerinin fikirleriyle geçirdiği serüvende kavramın asli unsurları değişime uğramıştır. Yani yöneten ve yönetilenlerin kimler olacağı, sınırları ne olacağı her bir düşünürde yeni bir evrim geçirmiştir.

Bu evrimin ilk aşaması olarak, egemenlik modern öncesi toplumda şu özellikleri taşıyordu: İlahi bir temele dayanıyordu, iktidar kaynağını tanrıdan alıyordu, iktidar tanrısal iradenin yeryüzündeki yansımasıydı, iktidar üstün emretme gücüne sahipti, halk tanrının yeryüzündeki gölgesine uymakla mükellefti, egemenin sorumlu olduğu yer Tanrıydı, halk hiçbir şekilde egemene karşı koyma, hak arama gibi bir durumu söz konusu olamazdı, bu dönemde egemen iki başlıydı: kilise ve kraldır.

Evrimin ikinci aşaması, modern toplumlarda egemenlik feodal toplum düzeninden mutlak monarşiye geçiş dönemi ile ortaya çıkmıştır. Bu dönemin düşünürleri arasında önemli bir yere sahip olan Bodin ve Hobbes'ta egemenliğin kaynağı Tanrı olmakla birlikte, kullanımı ve sahibi noktasında tek kişi belirleyici etkindir. Ancak hesap verilen tek yer yine Tanrıdır (doğal yasalar gereği). Bu evrede önemli olan tek şeyin kilise iktidarlığının bertaraf edilerek yerine egemenliğin tek elde yani mutlak bir monarşide toplanmasıdır. Yani siyasal bir toplumdaki iktidarın kaynağı ve kullanımı da yeryüzüne inmiştir. Böylece modern bir kavram olarak egemenlik meşruluğunu kendisinde bulmaktadır. Tarihsel gelişim süreciyle, Hobbes'ta tek kişinin mutlaklığı (mutlak monarşi), bölünmez ve devredilmez güce sahip egemen anlayışı Locke'da farklılaşarak egemenliği yasama, yürütme, konfederatif güçler olarak ayırır, bireysel hak ve özgürlükleri ön plana alır, egemen bireyin mutluluğu ve güvenliği için vardır, egemen artık sınırsız bir güce sahip değildir.

Yani Locke egemenliğin içeriğini ve sahibini tamamen değiştirmiştir. Daha sonraki süreçte ise; Rousseau, Locke'den farklı olarak egemenliğin mutlak niteliğini daha önceki dönemdeki gibi kurmaktadır, egemenliğin sahibi ve kullanılması tek kişinin yerine tüm topluma aittir. Yani Rousseau egemenliğin içeriğine hiç dokunmadan sadece sahibini değiştirmiştir.

KAYNAKÇA

Ağaoğulları, M.A.; Köker, L. (2009). Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı, İmge Kitapevi, Ankara, 2009.

Aydınlı, H.İ. ve Ayhan, V. (2004). Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi Perspektifinden İktidarın Sınırlandırılması Tartışması, Cumhuriyet üniversitesi İktisadi ve idari Bilimler Dergisi, 5(1), s.62-91.

Beriş, H.E. (2006). Küreselleşme Çağında Egemenlik, Ulusal Egemenliğin Yeni Sınırları, Lotus Yayınları, Ankara.

Beriş, H.E. (2008). Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 4(3), s.1-63.

Bogdanor, V. (1999). Blackwell'in Siyaset Bilimi Ansiklopedisi 1 (A-K), çev. Bülent Peker, Erhan Yükselci, Ümit Yayıncılık, Ankara.

Düzgün, Ş.A. (2008). Ontolojik Egemenlikten Egemenliğin Ontolojisine, Ankara Üniversitesi İlahiyat fakültesi, Kelam Araştırmaları Dergisi, 6(2), s.1-23.

Eroğlu, M. (2010). "John Locke'un Devlet Teorisi", Akademik Bakış Dergisi, Sayı 21, Temmuz, Ağustos, Eylül, s.1-15.

Göze, A. (2009). Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, Beta Yayınları, İstanbul, 2009.

Hakyemez, Y.Ş. (2004). Mutlak Monarşilerden Günümüze Egemenlik Kavramı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Hobbes, T. (1994). Leviathan, Everyman, London.

Kapani, M. (2002). Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Kriegel, B. (2010). Klasik Siyasal Felsefe Metinleri, Çev. Zühre İlkelen, İletişim Yayınları.

Locke, J. (2004). Hükümet Üzerine İki İnceleme, Çev. Fahri Bakırcı, Babil Yayınları, Ankara..

Machiavelli N. (1992). Hükümdar, Sosyal Yayınlar, Çev. H. Kemal Karabulut, İstanbul.

Miller, D. (1994). Blackwell'in Siyasal Düşünce Ansiklopedisi I (A-J), Çev. Bülent Peker, Nevzat Kıraç, Ümit Yayıncılık, Ankara.

Miller, D. (1995). Blackwell'in Siyasal Düşünce Ansiklopedisi II (K-Z), Çev. Bülent Peker, Nevzat Kıraç, Ümit Yayıncılık, Ankara.

Raynaud, P.; Rials, S. (2003). Siyaset Felsefesi Sözlüğü, İletişim Yayınları, İstanbul.

Redhead, B. (2001). Siyasal Düşüncenin Temelleri, Alfa Yayınları, İstanbul.

Rousseau, J.J. (2010). Toplum Sözleşmesi, Çev. Vedat Günyol, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Sabine, G. (2000). Siyasal Düşünceler Tarihi Cilt 2 Yeni Çağ, Cem Yayınları, İstanbul.

Saygılı, A.(2014). "Jean Bodin'in Egemenlik Anlayışı Çerçevesinde Kralın İki Bedeni Kuramına Kısa bir Bakış" Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 63 (1), s.185-198.

Tunçay, M. (2009). Batıda Siyasal Düşünceler Tarihi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Türköne, M. (2003). Siyaset, Lotus Yayınevi, İstanbul.